

نقش و عملکرد قانون نحوه تأمین هیئت علمی طرح سربازی در تأمین هیئت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور

رحیم صفری *

دکتر رضا نوروززاده **

مینو سادات نوفل ***

چکیده

برنامه‌ریزی نیروی انسانی، برای تأمین هیئت علمی مورد نیاز دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی تلاشی هدفمند برای پیش‌بینی، بکارگیری، حفظ و اعتلای نیروی انسانی در نظام آموزش عالی کشور است. دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور به طرق مختلف از جمله از طریق قانون نحوه تأمین هیئت علمی (طرح سربازی) مصوب 1365/3/1 مجلس شورای اسلامی، هیئت علمی مورد نیاز خود را در بخش آموزشی و تحقیقاتی تأمین می‌کنند. در این مقاله، تاریخچه شکل‌گیری، اهمیت و ضرورت، اهداف و فرایند انجام قانون نحوه تأمین هیئت علمی (طرح سربازی)، عملکرد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و نتایج حاصل از آن مورد بررسی قرار می‌گیرد.

واژگان کلیدی: قانون، هیئت علمی، طرح سربازی، دانشگاه

---

* عضو هیئت علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (مسئول مکاتبات: safari_rahim@yahoo.com)

** عضو هیئت علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

*** هم‌تراز هیئت علمی (کارشناس مسئول) وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

مقدمه

برنامه‌ریزی نیروی انسانی فرایندی است که طی آن نخست، کم و کیف نیازهای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی به نیروی انسانی تجزیه و تحلیل می‌شود، سپس با اتخاذ سیاست‌ها و رویه‌های مناسب و با طراحی نظام‌ها و سازکارها، این نیازها رفع می‌شود. برنامه‌ریزی نیروی انسانی راهبرد دریافت، به کار گرفتن، به‌سازی و نگهداری نیروی انسانی است.

موضوعات عمده و اساسی در برنامه‌ریزی نیروی انسانی دانشگاه‌ها عبارتند از:

- پیش‌بینی: برآورد تعداد افراد دارای صلاحیت‌های مشخص برای رفع نیازهای دانشگاه؛

- به‌کارگیری: تدبیر امور مربوط به شناسایی و استخدام افراد برای انجام فعالیت‌های دانشگاه؛

- اعتلاء: تدارک امور برای حفظ و توسعه توانایی‌های نیروی انسانی به‌کار گرفته‌شده در دانشگاه؛

- نگهداری: فراهم‌سازی شرایط برای ادامه کار افراد در جوی مملو از احساس تعلق، تعهد سازمانی و انگیزه پیشرفت (موسی پور، 1383).

روند رو به رشد متقاضیان آموزش عالی در ایران و رشد جمعیت دانشجویی لزوم توسعه مراکز آموزش عالی به‌منظور پاسخ به نیازهای همه‌جانبه بخش‌های مختلف اجتماعی امری ضروری است. مطالعه نیازها و روند افزایش جمعیت دانشجویی کشور و اهداف برنامه‌های بلندمدت دولت جمهوری اسلامی ایران جهت‌گیری در مورد نیاز نیروی انسانی آتی را کاملاً مشخص می‌کند (نوروززاده، 1385). از این رو، تربیت نیروی انسانی مورد نیاز کشور بستگی به تأمین کادر هیئت علمی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی دارد. یکی از ارکان اصلی آموزش عالی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی اعضای هیئت علمی هستند، به همین لحاظ نقش اعضای هیئت علمی در نظام آموزش عالی تعیین‌کننده و از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کسانی هستند که مسئولیت اساسی آموزش نظری، عملی، پژوهش و راهنمایی دانشجویان را بر عهده دارند. اعضای هیئت علمی حسب آنکه عمده فعالیت آنها آموزشی یا پژوهشی باشد به عنوان عضو هیئت علمی آموزشی یا عضو هیئت علمی پژوهشی شناخته می‌شوند (محمندنژاد عالی زمینی و همکاران، 1383). برای تأمین هیئت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی برنامه‌ریزی‌های مختلفی از جمله تخصیص سهمیه

بورسیه، اعطای مجوز بکارگیری عضو هیئت علمی، در حقیقت، تأمین هیئت علمی برای برآوردن هدف مهم، آموزشی و پژوهشی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی که از عوامل مهم در توسعه هر کشور است، امری اجتناب‌ناپذیر است (قارون، 1383).

بدین ترتیب، قانون نحوه تأمین هیئت علمی (طرح سربازی) یکی از راه‌های تأمین هیئت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور است که مورد توجه مسئولان و دست‌اندرکاران نظام آموزش عالی کشور قرار گرفته است. در این مقاله، قانون نحوه تأمین هیئت علمی (طرح سربازی) و عملکرد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و نتایج حاصل از آن مورد بررسی قرار می‌گیرد.

تاریخچه قانون

بیشترین رشد کمی آموزش عالی در قبل از انقلاب در فاصله سال‌های 1347 تا 1357 صورت گرفته است. نسبت اعضای هیئت علمی تمام‌وقت به دانشجو در این دهه، در حدود یک به بیست و پنج بوده است و این رشد شتابان، مشکلات و تنگناهای بی‌شماری به بار آورد که پس از انقلاب اسلامی نیز ادامه یافت. از جمله تنگناها می‌توان به کمبود اعضای هیئت علمی دانشگاه و مؤسسات آموزش عالی اشاره کرد. پس از انقلاب اسلامی، شمار کل دانشجویان آموزش عالی حدود هفت‌برابر شده و تعداد مؤسسات آموزشی نیز به همان نسبت افزایش یافته است. نگاهی به روند تحولات جاری نظام آموزش عالی در جهان نشان می‌دهد که نظام آموزش عالی جهانی با سه بحران بزرگ افزایش کمی، نابرابری دسترسی به آموزش عالی، و تنگناهای مالی مواجه است که نظام آموزش عالی ایران نیز از آن مستثنی نیست (خلیجی، 1376).

با افزایش روزافزون جمعیت دانشجویی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی از یک طرف و کمبود اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها به ویژه دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی غیر برخوردار از سوی دیگر، موجب شد که مسئولان و دست‌اندرکاران نظام آموزش عالی به شیوه‌های مختلف نسبت به تأمین هیئت علمی مورد نیاز دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی اقدام کنند. از این رو، قانون نحوه تأمین هیئت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی (طرح سربازی) در تاریخ 1365/3/1 به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و برای اجراء به دولت ابلاغ شده است (مجلس شورای اسلامی، 1365).

هیئت وزیران در جلسه مورخ 1365/9/23 بنا به پیشنهاد شماره 6131 مورخ 1365/9/17 وزارت خانه های علوم، تحقیقات و فناوری، (فرهنگ و آموزش عالی سابق) وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، دفاع و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی آئین نامه اجرائی این قانون را تصویب کرد (گلپایگانی، 1371).

بر اساس ماده 1 آئین نامه اجرائی قانون فوق، افرادی که در اجرای قانون طرح سربازی جذب دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی می شوند، به عنوان عضو هیئت علمی به فعالیت های آموزشی، پژوهشی و سایر امور محوله در دانشگاه ها می پردازند. (همان ص 228). بر این اساس، از سال 1366 واحد طرح سربازی دفتر نظارت و ارزیابی حوزه معاونت آموزشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، به منظور برنامه ریزی و پیگیری در خصوص قانون مزبور تشکیل شد و تاکنون تعدادی از اعضای هیئت علمی دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی از محل این قانون تأمین شده است.

اهمیت و ضرورت قانون

نظام آموزش عالی در تأمین و تربیت نیروی انسانی ماهر و متخصص به منظور مشارکت در برنامه های سازندگی کشور از نقش و جایگاه منحصر به فردی برخوردار است (مهر محمدی و همکاران، 1383).

مأموریت و رسالت آموزش عالی در پرتو هیئت علمی دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی قابل تحقق و امکان پذیر است، اینکه دانشگاه ها بتوانند پاسخگوی مهم ترین مسئولیت های اجتماعی خود یعنی اکتشاف، ترکیب و اشاعه دانش باشند، اساساً مربوط به قابلیت آنها در جذب و نگهداری اشخاصی است که شایستگی ها و تعهدات لازم را به عنوان عضو هیئت علمی دارا هستند. اعضای هیئت علمی، هسته اصلی یک محیط علمی هستند و عملکرد بازار نیروی کار دانشگاهی است که تعیین می کند این اعضای هیئت علمی چه کسانی هستند و خواهند بود (شاستر، 1376). از این رو، با توجه به توسعه روزافزون نظام آموزش عالی از نظر تعداد دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی، تنوع سیستم آموزشی، توسعه رشته و مقاطع تحصیلی برخی از دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی، به ویژه در مناطق محروم با کمبود هیئت علمی روبرو هستند. قانون گذار به دلیل کمبود و عدم امکان جذب هیئت علمی به ویژه دانش آموختگان دوره دکتری در دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی غیر برخوردار،

قانون‌گذار برای تأمین نیاز هیئت علمی این‌گونه دانشگاه‌ها قانون نحوه تأمین هیئت علمی را وضع کرده است تا از این طریق بخشی از نیاز هیئت علمی دانشگاه‌ها برآورده شود. مطالعه آماری تعداد دانشجویان در حال تحصیل، تعداد اعضای هیئت علمی موجود و تعداد بورسیه‌های دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی و مقایسه آن با استانداردها، کمبود کادر هیئت علمی را نشان می‌دهد (نوروززاده، 1385).

وضعیت توسعه شاخص‌های کمی در سند ملی توسعه بخش آموزش عالی برنامه چهارم توسعه (3 138) نشان می‌دهد که در هر صد هزار نفر جمعیت و همچنین نسبت هیئت علمی به دانشجو در کل کشور در پایان برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور به ترتیب 3300 و 1 به 40 است. این شاخص‌ها در پایان برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شاخص‌های مذکور باید به 5000 و 1 به 33 برسد و نسبت هیئت علمی به دانشجویان روزانه در دانشگاه‌های دولتی از 1 به 18 به 1 به 17 تقلیل یابد. این روند در رابطه با نسبت هیئت علمی به دانشجو در دانشگاه پیام نور می‌بایستی از رقم 1 به 620 به رقم 1 به 250 برسد (معاونت آموزشی، 1384).

بر این اساس، در صورت عدم تأمین هیئت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی در انجام رسالت، وظایف، ماموریت و کارکردهای خود با چالش و مشکلات زیادی روبرو خواهند شد. بنابراین، قانون طرح سربازی به عنوان یکی از راه‌های تأمین هیئت علمی در نظام آموزش عالی کشور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

اهداف قانون

بر اساس این قانون، مشمولان خدمت سربازی که دانش‌آموخته دوره دکتری و کارشناسی ارشد هستند، می‌توانند با استفاده از این قانون دوران خدمت سربازی خود را با هماهنگی دانشگاه، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و ستاد کل نیروهای مسلح به عنوان عضو هیئت علمی آموزشی و پژوهشی در دانشگاه‌ها یا مراکز آموزش عالی که نیاز به جذب نیرو دارند، بگذرانند. اهداف این قانون را می‌توان به طور خلاصه به شرح زیر برشمرد:

■ تأمین نیروی انسانی متخصص برای رسیدن به اهداف کمی و کیفی نظام آموزش عالی؛

- رفع نیازهای آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی؛
- کمک به رشد کمی و کیفی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی مناطق محروم و توسعه نیافته؛
- استفاده از نیروهای جوان و کارآمد در رفع نیازهای آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی؛
- استفاده بهینه از فرصت خدمت سربازی دانش‌آموختگان دوره دکتری و کارشناسی ارشد در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی؛
- فراهم شدن فرصت مناسب برای شناخت و جذب نیروهای متعهد به عنوان عضو هیئت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی.

فرایند انجام طرح خدمت سربازی

پس از تصویب قانون نحوه تأمین هیئت علمی (طرح سربازی) در مورخ 1365/3/6 و ابلاغ آن از سوی دولت به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، انجام امور مربوط به این قانون به عهده دفتر نظارت و ارزیابی آموزش عالی در حوزه معاونت آموزشی وزارت گذاشته شد. دفتر نظارت و ارزیابی به منظور تسهیل انجام امور، اقدام به تشکیل واحد طرح سربازی کرده است. فرایند انجام امور مربوط به کسانی که می‌خواهند بر اساس قانون نحوه تأمین هیئت علمی دوران خدمت سربازی خود را به عنوان هیئت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی بگذرانند، به قرار زیر است:

1. متقاضیان برای استفاده از طرح سربازی باید پس از فراغت از تحصیل در مهلت 6 ماه پس از معرفی به اداره وظیفه عمومی دفترچه آماده به خدمت خود را ارائه کنند؛
2. متقاضیان لازم است علاوه بر اعلام نیاز از دانشگاه مورد نظر (دانشگاه محل خدمت) سایر مدارک (فرم هیئت مرکزی گزینش استاد، تکمیل فرم اطلاعات آموزشی یا پژوهشی حاوی حداقل 8 واحد درسی، تصویر برگ اعزام به خدمت بدون مهر غیبت، تصویر گواهی دانش‌آموختگی آخرین مقطع تحصیلی، تصویر صفحه اول شناسنامه) را تهیه و به امور طرح سربازی ارائه دهند؛
3. استعلام از دفتر گسترش آموزش عالی در خصوص مصوب بودن مرکز و دایر بودن رشته تحصیلی مورد نظر (حسب ضرورت)؛

4. بررسی مدارک، در صورت نقص مدارک و اعلام رفع نقص به دانشگاه یا مؤسسه؛
- 4-1. پس از بررسی اولیه مدارک متقاضیان بورسیه (متعهد خدمت)، وضعیت محل انجام تعهد خدمت مشمول از امور بورس و جایابی استعلام می‌شود.
5. تشکیل پرونده طرح سربازی و ورود اطلاعات پرونده و تهیه لیست اسامی و مشخصات مشمولین برای طرح در کمیته طرح سربازی؛
6. پرونده مشمولین در کمیته طرح سربازی مطرح و با توجه به نیاز واقعی دانشگاه و دایر بودن رشته مورد نظر در دانشگاه مربوطه و بودن سهمیه تصمیم‌گیری جهت جذب متقاضیان صورت می‌پذیرد؛
7. در صورت موافقت کمیته با تقاضای دانشگاه ابلاغ طرح سربازی برای مشمول صادر می‌شود؛
- 7-1. در صورت عدم موافقت کمیته، موضوع به دانشگاه منعکس می‌شود.
- 7-2. مشمول موظف است مطابق دستورالعمل اجرایی بخشنامه شماره 32/5534/25582 مورخ 62/10/25 و بخشنامه شماره 32/4336/11843 مورخ 67/7/23 وزارت متبوع تعهد محضری مطابق ضوابط و مقررات موجود سپرده و به دانشگاه ارائه کند؛
8. فرد جذب‌شده پس از دریافت ابلاغ طرح سربازی دوره تعهد خود را در دانشگاه یا مؤسسه شروع می‌کند؛
9. دانشگاه لازم است حداکثر ظرف مدت 6 ماه صلاحیت علمی و عمومی مشمول طرح سربازی را از طریق مراجع قانونی بررسی کند؛
- 9-1. در صورت اعلام رد صلاحیت علمی یا عمومی از سوی دانشگاه، مشمول به ستاد کل نیروهای مسلح جهت انجام خدمت ضرورت معرفی می‌شود؛
10. مشمولین طرح سربازی موظفند دوره آموزش نظامی خود را در اولین تابستان پس از جذب بگذرانند؛
- 10-1. پس از اعلام زمان و مکان دوره آموزشی از سوی ستاد کل نیروهای مسلح و ابلاغ آن به دانشگاه‌ها، افراد جذب‌شده موظفند برای انجام دوره آموزش نظامی در زمان و مکان اعلام‌شده حضور یابند. لازم به ذکر است در صورتی که فرد دارای گواهی کفایت از خدمت آموزشی باشد، لازم است با همراه داشتن گواهی فوق به مکان اعلام‌شده مراجعه کند؛

11. پس از اتمام دوره آموزش نظامی و دریافت گواهی پایان دوره آموزش نظامی از سپاه مشمول طرح سربازی به ادامه خدمت دوره ضرورت و تعهد خود در دانشگاه مشغول خدمت خواهد شد؛
12. پس از اتمام دوره ضرورت، دانشگاه مربوطه گواهی انجام خدمت مشمول را به واحد طرح سربازی در دفتر نظارت اعلام و پس از بررسی مراتب جهت صدور کارت پایان خدمت به مراجع مربوطه اعلام خواهد شد؛
- 12-1. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی پس از بررسی‌های لازم، کارت مشمول را صادر و در اختیار نماینده وزارت قرار خواهد داد؛
- 12-2. کارت پایان خدمت با معرفی نامه از دانشگاه در اختیار مشمول یا نماینده قانونی آن قرار خواهد گرفت.

عملکرد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و نتایج حاصل آن

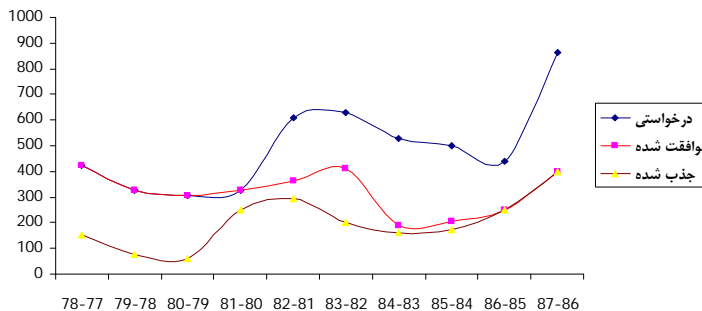
همان گونه که اشاره شد، پس از تصویب و ابلاغ قانون نحوه تأمین هیئت علمی (طرح سربازی) به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری واحد طرح سربازی در دفتر نظارت و ارزیابی حوزه معاونت آموزشی شکل گرفت. عملکرد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در رابطه با تأمین هیئت علمی از محل این قانون برای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی به شرح زیر بوده است:

جدول (1) وضعیت سهمیه در خواستی، اختصاص یافته و جذب شده (1377- 1386)

سال	نوع سهمیه		نوع سهمیه
	موافق شده	درخواستی	
77-78	425	425	153
78-79	327	327	76
79-80	306	306	59
80-81	325	325	250
81-82	364	610	293
82-83	410	631	201
83-84	188	528	162
84-85	204	498	174
85-86	250	439	250
86-87	400	861	400
جمع	3199	4950	2018

جدول (1) وضعیت سهمیه در خواستی از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، سهمیه موافقت شده از سوی ستاد کل نیروی مسلح و تعداد افراد جذب شده از سال تحصیلی 78-1377 لغایت 1386-1387 در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی را نشان می‌دهد. در مجموع، از سال 1377 تا پایان سال 1386، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری 4717 نفر سهمیه از محل قانون فوق برای انجام طرح سربازی از ستاد کل نیروهای مسلح درخواست کرده است. از این تعداد، با 3199 نفر موافقت شده است که تعداد 2018 نفر جذب دانشگاه و مؤسسات آموزش عالی کشور شده‌اند.

نمودار (1) توزیع تقاضاها، تعداد سهمیه موافقت شده و تعداد اعضای هیئت علمی جذب شده

روند درخواست‌ها، تعداد سهمیه‌های اختصاص یافته و میزان جذب عضو هیئت علمی با استفاده از قانون نحوه تأمین هیئت علمی (طرح سربازی) در نمودار (1) نشان داده شده است. از دلایل اینکه کل سهمیه تخصیص داده شده در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی جذب نشده‌اند، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- از سوی ستاد کل نیروهای مسلح در 18 گروه و رشته سهمیه جذب مشمولین (طرح سربازی) تخصیص داده شده است؛
- عدم امکان جابه‌جایی سهمیه در گروه و رشته‌ها؛
- تخصیص محدود سهمیه در رشته‌های فنی و مهندسی و برخی رشته‌های دیگر؛
- در گروه یا رشته‌هایی که از سوی ستاد کل نیروهای مسلح سهمیه زیادی تخصیص داده شده است، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در آن رشته‌ها با کمبود هیئت علمی مواجهه نبوده‌اند.

جدول (2) وضعیت سهمیه در خواستی، موافقت شده، جذب شده به تفکیک گروه، رشته و سال

میزان اعضای هیئت علمی طرح سربازی جذب شده تا کنون		سهمیه موافقت شده از سوی ستاد کل نیروهای مسلح		سهمیه درخواستی از ستاد کل نیروهای مسلح		سهمیه و سال	نام گروه یا رشته تحصیلی
81-86	77-80	81-86	77-80	81-86	77-80		
333	76	382	185	555	185		گروه علوم انسانی
24	5	71	34	97	34		گروه هنر
10	6	17	20	32	20		گروه پزشکی
299	118	357	187	410	187		گروه کشاورزی و دامپزشکی
35	13	70	44	91	44		گروه زیست شناسی
22	9	57	43	62	43		زمین شناسی
152	73	178	160	285	160		آمار و ریاضی
82	32	99	47	175	47		شیمی
75	25	104	80	195	80		فیزیک
13	3	69	21	80	21		مهندسی نساجی
72	26	72	75	220	75		مهندسی مکانیک
66	40	65	90	260	90		مهندسی برق
25	12	37	42	150	42		مهندسی صنایع
60	35	56	95	205	95		مهندسی عمران
57	17	58	65	265	65		کامپیوتر
35	15	46	64	180	64		معماری
22	3	58	34	65	34		معادن
19	12	36	46	120	46		متالورژی
40	18	55	51	120	51		مهندسی شیمی
1441	538	1887	1383	3567	1383		جمع

این جدول بیانگر است که سهمیه درخواستی و تخصیص داده شده به 19 گروه یا رشته تحصیلی تقسیم بندی شده است و وضعیت بین دوره چهارساله 77 تا 80 و دوره شش ساله 81 تا 86 را از نظر سهمیه درخواستی، موافقت شده و جذب شده را نشان می دهد. در مجموع، این جدول نشان می دهد طی سال های 78 تا 80 تعداد 1383 سهمیه درخواست شده است که ستاد کل نیروهای مسلح با آن موافقت کرده است. از این تعداد در طول چهار سال حدود 538 نفر (39 درصد) جذب دانشگاه و مؤسسات آموزش عالی کشور شده اند. در طی سال های 86 الی 86 سهمیه درخواستی از سوی

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برابر 3567 نفر بوده است که با 1887 نفر (53 درصد) موافقت شده است. از این تعداد 1480 نفر جذب دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور شده‌اند. به عبارت دیگر، بیش از 78 درصد از سهمیه اختصاص یافته از طرف ستاد کل توسط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری جذب شده است.

با مقایسه چهار سال اول و شش سال دوم می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

1. در چهار سال اول، ستاد کل نیروهای مسلح با کل سهمیه درخواستی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری موافقت کرده است ولی در شش سال بعدی از کل سهمیه درخواستی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (3567 نفر) تنها با تعداد 1887 نفر موافقت کرده است.

2. در چهار سال اول میزان جذب مشمولان طرح سربازی (538 نفر) بوده است و در شش سال بعدی (1480 نفر) بوده است که متوسط جذب سالانه نسبت به متوسط جذب سالیانه در چهار سال اول بیش از 1/8 برابر شده است.

3. در چهار سال اول (80-77) به ترتیب متوسط جذب سالیانه مشمولان طرح سربازی در گروه کشاورزی و دامپزشکی 30 نفر، گروه علوم انسانی 19 نفر، گروه آمار ریاضی 18 نفر نسبت به سایر گروه‌ها بیشتر بوده است. در صورتی که در شش سال دوم (86-81) متوسط جذب سالیانه مشمولان طرح سربازی در گروه کشاورزی و دامپزشکی 50 نفر، گروه علوم انسانی 55 نفر و گروه آمار ریاضی 25 نفر بوده است که نسبت به سایر گروه‌ها از آمار جذب بالاتری برخوردار هستند.

4. در چهار سال اول (78-77) سیاست توزیع سهمیه به صورت غیر متمرکز بوده است و سهمیه در اختیار دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی قرار داشته است و به همین دلیل دانشگاه‌های در حال توسعه و غیربرخوردار امکان جذب مشمولان طرح سربازی را نداشته‌اند و صرفاً دانشگاه‌های برخوردار قادر به جذب سهمیه تخصیص یافته خود بوده‌اند. از این رو، به دلیل مشکلات مذکور، سیاست توزیع در طی سال‌های (86-81) به صورت متمرکز صورت گرفته است. بر اساس این سیاست، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی اعم از برخوردار و غیر برخوردار تقاضای خود را به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ارسال و پس از بررسی و کارشناسی در دفتر نظارت و ارزیابی حوزه معاونت آموزشی در مورد درخواست دانشگاه یا مؤسسه آموزش عالی تصمیم‌گیری شده است.

در طی سال‌های (86-81) برای توزیع و تخصیص سهمیه به دانشگاه و مؤسسات آموزش عالی محورها و ملاک‌ها و اولویت‌بندی‌های زیر مد نظر قرار گرفته است:

- وضعیت دانش‌آموختگان (بورسیه‌ها و غیر بورسیه‌ها)
- مدرک تحصیلی (دکتری و کارشناسی ارشد)
- دانشگاه‌ها
- دانشگاه‌های غیر برخوردار و در حال توسعه
- سایر دانشگاه‌ها یا مؤسسات آموزشی یا پژوهشی دولتی
- دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی غیر دولتی - غیرانتفاعی
- سایر بخش‌ها (حوزه ستادی، پژوهشکده)

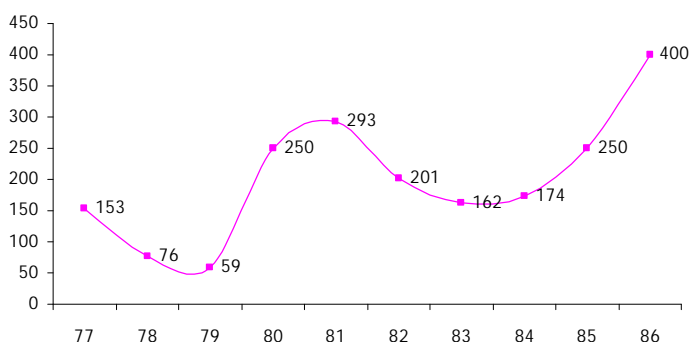
بررسی صلاحیت علمی و عمومی افراد متقاضی استفاده از قانون نحوه تأمین علمی توسط مراجع ذی‌ربط در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی انجام می‌گیرد و سپس پرونده آنها برای تصمیم‌گیری به دفتر نظارت و ارزیابی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ارسال می‌شود.

جدول (3) وضعیت جذب اعضای هیئت علمی از محل قانون نحوه تأمین هیئت علمی (طرح سربازی) به تفکیک دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی کشور

نوع دانشگاه یا مؤسسه	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	جمع
دانشگاه‌های وابسته به وزارت	126	52	47	208	234	154	117	150	235	369	1692
مؤسسات پژوهشی	4	0	0	10	14	8	3	4	2	13	58
مؤسسات غیردولتی غیرانتفاعی	13	22	11	14	30	35	35	16	7	8	191
سایر مراکز	10	2	1	18	15	4	7	4	6	10	77
جمع	153	76	59	250	293	201	162	174	250	400	2018

جدول (3) و نمودار (2) وضعیت جذب هیئت علمی از محل قانون طرح سربازی در دانشگاه‌ها و سایر مراکز به تفکیک سال را نشان می‌دهد. جدول 3 بیانگر آن است که در مجموع از سال 1377 تا پایان سال 1386 تعداد 2018 نفر از محل قانون طرح سربازی جذب دانشگاه و مؤسسات آموزش عالی شده‌اند. از این تعداد حدود 1692 نفر جذب دانشگاه‌های دولتی، 58 نفر جذب مؤسسات پژوهشی، 191 نفر جذب

مؤسسات آموزش عالی غیر دولتی - غیر انتفاعی و 77 نفر جذب سایر مراکز از جمله حوزه ستادی و سایر سازمان‌های وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری شده‌اند. به‌علاوه این جدول بیانگر آن است که بیشترین جذب هیئت علمی از محل قانون (400 نفر) در سال 1381 و کمترین جذب در سال 1379 با تنها 59 مورد است. روند افزایش جذب در طی سال‌های (1381-1386) به علت تغییر سیاست و شیوه‌های تخصیص سهمیه در این دوران بوده است.

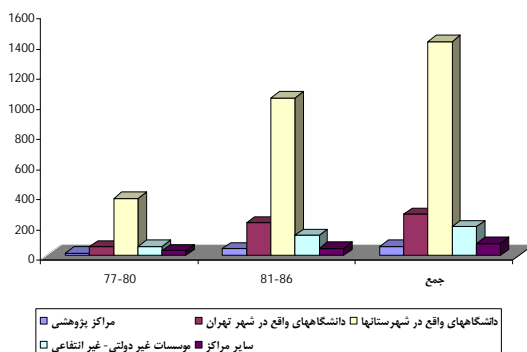
نمودار (2) توزیع جذب اعضای هیئت علمی طرح سربازی طی سال‌های 1377 تا 1386

جدول (4) وضعیت جذب اعضای هیئت علمی از محل قانون تأمین هیئت علمی به تفکیک محل استقرار مراکز

مرکز	سال		جمع
	77-80	81-86	
مراکز پژوهشی	14	44	58
دانشگاه‌های واقع در شهر تهران	57	215	272
دانشگاه‌های واقع در شهرستان‌ها	376	1044	1420
مؤسسات غیر دولتی - غیر انتفاعی	60	131	191
سایر مراکز	31	46	77
جمع	538	1480	2018

جدول شماره (4) و نمودار (3) شماره تنوع توزیع جذب عضو هیئت علمی از محل قانون نحوه تأمین هیئت علمی (طرح سربازی) را به تفکیک محل استقرار دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی برخوردار از سهمیه مزبور نشان می‌دهد. در

مجموع 2018 نفر در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی آموزشی و پژوهشی دولتی و غیر دولتی در تهران و شهرستان‌ها به عنوان عضو هیئت علمی از محل تأمین هیئت علمی جذب شده‌اند. از این تعداد، 1420 نفر در دانشگاه‌های واقع در شهرستان‌ها (بیش از 70 درصد)، 126 نفر (6 درصد) در دانشگاه‌های واقع در تهران، 176 نفر (حدود 9 درصد) در مؤسسات آموزش عالی غیر دولتی - غیر انتفاعی، 43 نفر در مراکز پژوهشی و 61 نفر در سایر مراکز وابسته و همچنین حوزه ستادی و سازمان‌های وابسته جذب شده‌اند.

نمودار (3) وضعیت توزیع سهمیه جذب به تفکیک مراکز و محل استقرار آنها

مسائل و مشکلات قانون

قانون نحوه تأمین هیئت علمی مثل سایر قوانین دیگر دارای مسائل و مشکلات خاص خود است. در اینجا به برخی از مسائل و مشکلات این قانون اشاره می‌شود:

- کمبود سهمیه تخصیصی از سوی ستاد کل نیروهای مسلح به ویژه در رشته‌های فنی و مهندسی و علوم پایه؛
- مشکل خروج از کشور اعضای هیئت علمی که از طریق قانون نحوه تأمین هیئت علمی (طرح سربازی) جذب دانشگاه و مؤسسات آموزش عالی شده‌اند قبل از آموزش نظامی برای شرکت و ارائه مقالات علمی در سمینارها؛
- عدم انعطاف‌پذیری ستاد کل نیروهای مسلح برای جابه‌جایی سهمیه تخصیص یافته در گروه یا رشته‌های تحصیلی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نیاز به نیرو دارند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در هر جامعه‌ای، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی از جمله پرارزش‌ترین منابع هستند که برای پیشرفت و توسعه در اختیار جامعه قرار دارد. از جمله رسالت نظام آموزش عالی، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی تربیت نیروی متخصص و مورد نیاز جامعه و آماده کردن آنها برای اشتغال در بخش‌های مختلف جامعه است. میلر و ویلون (1963) اظهار کردند که قلب یک دانشگاه یا دانشکده یا مؤسسه آموزش عالی، اعضای هیئت علمی آن است (حسینی، 1376، ص 46). از این رو اعضای هیئت علمی از ارکان اصلی و اساسی در فرایند یاددهی - یادگیری محسوب می‌شوند. در صورتی که اعضای هیئت علمی مورد نیاز دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در انجام رسالت، وظایف مأموریت و کارکردها دچار چالش می‌شوند. با توجه به اینکه یکی از راه‌های تأمین کادر هیئت علمی دانشگاه و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی استفاده از قانون نحوه تأمین هیئت علمی برای جذب مشمولین دانش‌آموخته دوره دکتری و کارشناسی ارشد است بایستی دست‌اندرکاران نظام آموزش عالی برای تقویت و استفاده بهینه از این قانون برنامه‌ریزی و هماهنگی را با ستاد کل نیروهای مسلح به عمل آورند. برای بهبود فرایند پیشنهادهای زیر توصیه می‌شود:

1. هماهنگی و پیگیری از طریق ستاد کل نیروهای مسلح برای افزایش سهمیه طرح خدمت سربازی وزارت را متناسب با نیاز افزایش دهند؛
2. هماهنگی و پیگیری برای تخصیص سهمیه به صورت عام و معرفی افراد بر اساس نیاز دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی؛
3. ستاد کل نیروهای مسلح دانش‌آموختگان دوره دکترا و کارشناسی ارشد را صرفاً به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری معرفی کند و نیازهای سایر وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها را از دانش‌آموختگان دوره کارشناسی تأمین کند؛
4. اطلاع‌رسانی دقیق به مشمولین دانشگاه‌ها و اعضای هیئت علمی (طرح سربازی)؛
5. برگزاری کارگاه آموزشی برای بدو خدمت مشمولان طرح سربازی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی؛
6. بررسی صلاحیت علمی و عمومی متقاضیان استفاده از قانون مذکور همزمان با تشکیل پرونده؛

7. ارزیابی مداوم از عملکرد اعضای هیئت علمی (طرح سربازی) در طول دوران خدمت؛
8. مقایسه اثرگذاری طرح سربازی در مراکز آموزش عالی و سایر دستگاه‌های اجرایی؛
9. افزایش تعداد سهمیه طرح سربازی وزارت متناسب با نیاز دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی؛
10. با توجه به مأموریت خاص وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در توسعه علمی کشور، این وزارت‌خانه جهت تخصیص سهمیه طرح سربازی به‌ویژه در مقطع دکترا و کارشناسی‌ارشد صرفاً در اولویت قرار گیرد؛
11. با توجه به شروع سال تحصیلی دانشگاه‌ها در مهرماه، اعلام سهمیه‌ها حداکثر در تابستان انجام شود.

منابع

- حسینی، سید محمود (1376). راهبردها و روش‌های ارتقاء و توسعه قابلیت‌ها و مهارت‌های اعضای هیئت علمی در دانشگاه‌های ایران. مجموعه مقالات نخستین سمینار آموزش عالی در ایران، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی.
- خلیجی، (1376). سیر تحول آموزش عالی، مجموعه مقالات نخستین سمینار آموزش عالی در ایران، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی.
- شاستر، جان (1376). بازارهای نیروی کار دانشگاهی (متخصص). ترجمه دکتر حسین لطف آبادی، گزیده مقالات دایره‌المعارف آموزش عالی، ج اول. تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- قارون، معصومه (1383). تحلیل و برآورد تقاضای اجتماعی ورود به آموزش عالی. تهران، مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- گلپایگانی، بهروز (1372). مجموعه قوانین آموزش عالی. انتشارات علمی و فرهنگی معاونت آموزشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (1384)، سند ملی توسعه بخش آموزش عالی در برنامه چهارم توسعه، تهران، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، گزارش چاپ‌نشده.
- مجلس شورای اسلامی (1365). قانون نحوه تأمین هیئت علمی مورد نیاز دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور. تهران: مجلس شورای اسلامی.
- محمد نژاد عالی زمینی، یوسف و همکاران (1383). گزارش ملی آموزش عالی ایران. سال 1382، تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- موسی پور، نعمت اله (1383). برنامه‌ریزی نیروی انسانی. دایره‌المعارف آموزش عالی، تهران، بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی.
- مهر محمدی، محمود و همکاران (1383). بررسی افزایش دسترسی به آموزش عالی. تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- نوروززاده، رضا (1385). برآورد هیئت علمی مورد نیاز دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در برنامه چهارم توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی کشور. معاونت آموزشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، چاپ شده.
- نوفل، مینو سادات (1383). گزارش طرح سربازی. تهران، دفتر نظارت و ارزیابی، معاونت آموزشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (چاپ نشده).